

MEKANSAL İMAJ ÜZERİNE BİR DENEME: GAZİ ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK MİMARLIK FAKÜLTESİ EĞİTİM BLOĞU GİRİŞ HOLÜ

Aysu BAŞKAYA, Pınar DİNÇ, Uğurtan AYBAR ve Murat KARAKAŞLI
Mimarlık Bölümü, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Gazi Üniversitesi, Maltepe,
06570 Ankara, aysubas@gazi.edu.tr, pdinc@gazi.edu.tr, uavbar@gazi.edu.tr,
karakaslimurat@yahoo.com

ÖZET

Bu makalede, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Eğitim Bloğu Ana Giriş Holü "ilk imaj" ve "gerçek imaj" başlıklarında tartışılacaktır. Çalışma, imajın zaman içerisinde nicelik ve nitelik açısından farklılık gösterdiği savına dayanmaktadır. Kapalı uçlu sorulardan oluşan bir anket aracılığıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, söz konusu mekanla ilk kez 2001-2002 öğretim yılının I. döneminde karşılaşan altmış altı kişilik birinci sınıf öğrencileri denek olarak kullanılmış ve ilk soru grubunda bu denek grubunun mekanla ilgili ilk imajı ve aynı eğitim yılının II. yarıyılının sonunda -yaklaşık bir altı ay sonra- söz konusu giriş holü ile ilgili gerçek imajı kapalı uçlu sorular yardımıyla ele geçirilmeye çalışılmıştır. Sonuçlar, ilk imaj, gerçek imaj ve mekanın imaj üzerinden gerçekleşen diğer davranışsal performansları bağlamlarında tartışılmıştır. Çalışmanın bir sonraki kısmında, bilgisayar ortamında aynı çalışma mekanı için hazırlanan iki adet öneri varyasyon oluşturularak, sanal ortamdaki mekan önerilerinin aynı denek grubu üzerindeki ilk imajı sınanmış ve alınan sonuçlar anlamsal farklılık skalası yardımıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekansal imaj, ilk imaj, gerçek imaj, algı, giriş mekanları

A TEST ON FORMATION OF SPATIAL IMAGE: THE MAIN ENTRANCE HALL OF EDUCATION BLOCK OF THE FACULTY OF ENGINEERING AND ARCHITECTURE, GAZİ UNIVERSITY

ABSTRACT

In this article, the entrance hole of Education Block of the Faculty of Engineering and Architecture (Gazi University) is discussed in terms of its "initial image" and "inherent image" in users' mind. The study stems from the following assertion: The

image (of a space) changes by time in terms of quality and quantity. The study is conducted through a questionnaire, which was consisted of close ended questions. Subjects were the first year students of 2001-2002 term, who experienced the space for the first time at the beginning of the first semester. The close ended questions were due to subjects' initial image of the focused space and was also due to the inherent image of the focused setting, therefore was related with subjects' experience at the time of answering questionnaires / at the end of the second semester -6 months later than the time of initial image. In addition, focusing on the behavioral performances of the setting, two design proposals were developed in the world of virtual reality. The initial image of the users was tested with questions formed by semantic differential tests and findings were discussed in terms of initial image value.

Keywords: Spatial image, initial image, inherent image, perception, entrance spaces

1. ALGISAL SÜREÇ: İLK İMAJ (İMGE-DUYUM), GENEL İMAJ (ALGI), GERÇEK İMAJ (ANLAM)

Algısal süreç nesnel uyarıların duyumsanmasını içeren “fizyolojik süreç”leri ve bu duyumsama sonucu oluşan bilişsel girdilerin yorumlanma, anlamlandırılması gibi işlemleri kapsayan “bilişsel süreç”leri içeren iki aşamalı bir yapı göstermektedir. Arnheim’in algı (perception) ve biliş (cognition) olarak adlandırdığı algının bu kademeli sürecini [1] 1920’lerde Ozanfan ve Le Corbusier birincil ve ikincil hisler olarak tanımlamışlardır. Birincil hisler fizyolojik sürece dahildir ve tamamiyle biçim ve renk tarafından oluşturulur. Bunlar insanlık için sabittir ve evrenselidir. Bilişsel süreçte ortaya konan ikincil hisler ise kişisel katılıma ve kültürel geçmişe bağlı olarak değişir. İkincil hisler kişiseldir, evrensel değildir ve onlar son derece çeşitli ve değişkendir [2]. Böylelikle algı-biliş sürecinde insan mekanla ilişki kurduğunda öncelikle onun en somut, pragmatik boyutuna ulaşır ve bu somutluk deneyimle soyutlaşır [3]. Fizyolojik süreç içindeki subjektif olgular herkes için genellenebilirken, bilişsel süreç içindeki subjektif olgular çok daha kişisel özellik göstermektedir.

Preiser bina kullanım sürecindeki değerlendirmeyi teknik, işlevsel ve davranışsal olmak üzere üç ana başlık altında toplamaktadır [4]. Bu makaleye tartışma konusu edilen mekanın “davranışsal performans”ına yönelik yorumlardır. Farklı eylemlilikler ve bu eylemlerin hangi mekanlarda gerçekleştiği, mahremiyet ve etkileşim, imge, algı ve anlam, yönelme gibi başlıklar mekanın davranışsal performansının içeriğini oluşturur. Davranışsal performansa yönelik yorumlar, mekanın kullanım türüne, kullanım süresine (deneyime ve bilgi birikimine) ve en önemlisi mekanı kullanan kişiye göre değişiklik gösterecektir. Bu nedenledir ki algılayıcıya (özne) bağlı fizyolojik özellikler, kişilik yapısı ve ruhsal-psikolojik özellikler, geçmiş deneyimler (tekrar ve zaman), sosyo-kültürel özellikler mekansal imajın oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Bu tür değişkenler kişinin nesneye

olan bakışını ve dolayısıyla onu algılamasını, algısal süreç sonunda oluşan imajı ve sonuçta “davranışı” etkiler. Fizyolojik süreçte kendini var eden ilk imaja yönelik yorumlar sadece algılayıcıya bağlı olarak değil, algılanan mekanın niteliğine bağlı olarak da farklılık sunacaktır. Renk-Işık, Doku, Form gibi mekansal uyarım elemanları görsel algılamının temelini oluşturur ve mekan, sabit ve hareketli pek çok uyarım elemanına sahiptir. Kamusal, yarı-kamusal, yarı özel ve özel mekanlarda yaşamının büyük bir kısmını geçirme durumunda olan insanın davranışı bu elemanların sadece formu değil, ışığı, rengi, dokusu birlikteliğinde şekillenir, yönlenir.

Mekansal uyarım elemanlarının, yani renk, ışık, doku ve formun kullanımıyla mekan kalitesini anlamaya ve artırmaya yönelik çalışmalar literatürde mevcuttur. Bunun gibi mekandaki ışık ve renk kalitesinin farklı mekan psikolojisine neden olarak mekan kullanımını etkileyebileceğini kanıtlamaya yönelik çalışmalar da gerçekleştirilmiştir [5]. Wheeler, üniversite yurtlarında cinsiyet farkını göz önünde bulundurarak aydınlık düzeyi ve renk tercihini formla ilişkilendirerek çalışmıştır [6]. Marans ve Spreckelmeyer, Ann Arbor sakinlerinin kullandıkları mekanın kalitesini mekan büyüklüğü ve bütünsel estetiği açısından değerlendirmişlerdir [7]. Aydınlatmanın, özellikle yapay aydınlatmanın kullanıcı ruhsal durumu üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik detaylı çalışmalar Knez tarafından gerçekleştirilmiştir. Farklı aydınlık seviyelerine ve farklı renk sıcaklıklarına, aynı ve/veya farklı yaş gruplarında bayan ve erkeklerin tepkileri ortaya konmuş ve iç aydınlatma tasarımlarında cinsiyet farklılığının göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır [8]. Özellikle farklı tasarımlara sahip ofis mekanlarında veya üniversite yurt binalarında pencere büyüklüğüne bağlı olarak içeri alınan gün ışığı miktarı ve gün ışığının yetersiz olduğu durumlarda kullanılan yapay aydınlatma çözümlerinin mekan algısı, dolayısıyla kullanıcı psikolojisi ve memnuniyeti üzerinde pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bazılarında mekan büyüklüğü önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır [9]. Hastahane, üniversite, kütüphane, havaalanı gibi kamusal kullanıma açık yapılarda, hareket yön bulma ile ilişkilendirerek, çevresel biliş başlığı altında mekan kalitesini tartışan çalışmalar oldukça fazladır. Bu tür çalışmalarda mekansal uyarım elemanlarından olan form, renk ve ışık kişiye nerede olduğunun bilincinde olmasını sağlayacak birer ipucu görevi üstlenmektedir [10].

Yukarıda özeti sunulmuş olan algı-biliş sürecine bağlı olarak iki aşamalı olarak gerçekleşen bir mekanın davranışsal performansı, makalenin geri kalan bölümünde Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Eğitim Bloğu Öğrenci Ana Giriş Holü'nde ilk imaj ve gerçek imaj başlıkları altında örneklenecektir. Bunun için bu çalışmada ön görülen yöntem “öznel değerlendirme”dir. Öznel değerlendirmede anket çalışması, neden-sonuç ilişkisini gözlemlere oranla daha iyi belirlemektedir. Bu tür uygulamalarda belirlenmiş standartlar olmadığından, belirli bir kullanıcı grubunun yanıtlarının istatistiksel dağılımı ve ortalama değerleri saptanarak sayısal karşılaştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmada anket yolu ile elde edilen bulgular,

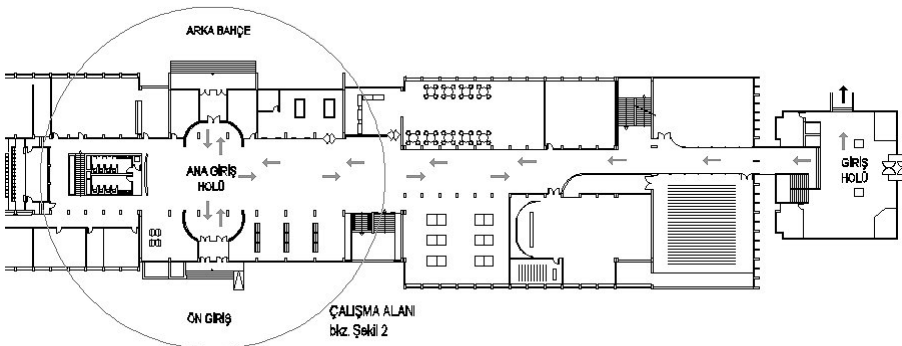
istatistiksel olarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın diğer kısmında bilgisayarın gerçeğe yakın mekan kalitesini yakalama becerisinden yararlanarak söz konusu mekana ilişkin iki farklı öneri geliştirilmiş ve bu öneriler “sıfat skala çizelgesi” ile değerlendirilmiştir. Amaç, aynı denek grubunun, sanal ortamda da olsa, farklı düzenlenmiş bu mekana ilişkin ilk imajını test etmektir. Çalışmanın iki aşamalı olarak gerçekleştirilmesi, ilk aşamada ilk imaj ve gerçek imaja ilişkin bulguların, ikinci aşamada sanal öneriler yoluyla elde edilen ilk imaja yönelik bulgularla karşılaştırılma endişesiyle yapılmamış, birbirinden bağımsız olarak ele alınmıştır.

2. ALAN ÇALIŞMASI

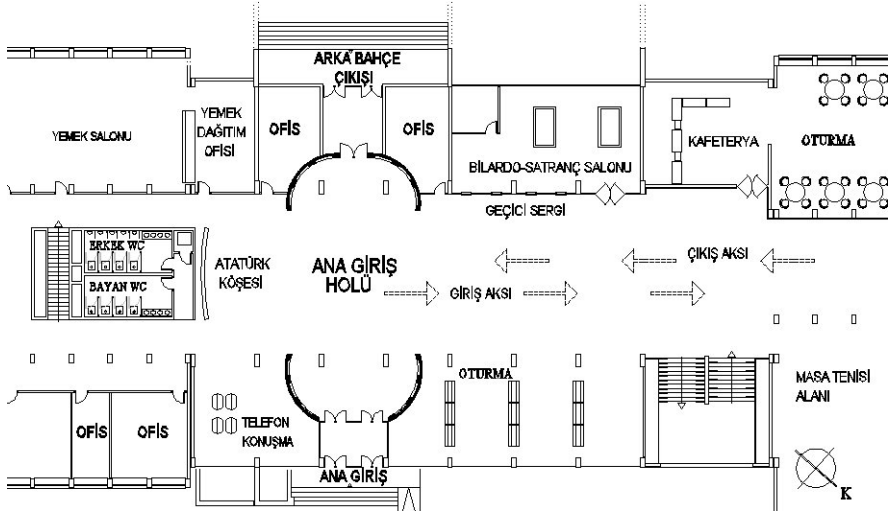
Ele alınan Fakülte Eğitim Bloğu Giriş Holü, 2000 yılında yenilenmiş ve tasarımı gerçekleştiren Doç. Dr. Tanju Gültekin' in ifadesiyle;

“Uzun, monoton ve loş konumdaki koridor biçimindeki mekanın, eylem farklılıklarına göre işlevsellik kazandırılması, algılamada sağlanacak esneklik/değişimle dinamizm kazandırılması, mevcut strüktür elemanları ve tavan yüksekliği gibi kısıtlı kaynaklar tasarımın temel etkilileyici faktörleri olarak öne çıkmışlardır”.

Bu temel prensipler çerçevesinde pencere önlerindeki radyatörlerin üzerindeki mevcut oturma yerleri kaldırılmış, bunun yerine “yan nef” niteliğindeki kolonlar arkasındaki mekanlara yeni tefriş biçimiyle ve ankasörlü telefonlarla işlevsellik kazandırılmıştır. Kantin cephesindeki eski lambiriler sökülmüş, yerine tekrar eden pencereler tasarlanmıştır. Bu yaklaşımla kantinin mekansal mahremiyeti sağlanmış, koridor mekanı aydınlatılmaya çalışılmış, koridorun iki yanında tekrarlayan kolon ve pencere elemanları, arkalarındaki mekanların görsel ilişkisi ile hem mekansal akıcılığa, hem de monotonluğun kırılmasına hizmet edilmiştir. Lineer biçimli koridor ucuna takılmış, çeyrek noktalarından koparılmış üç boyutlu çember bir formla koridor etkisine sahip giriş mekanı taçlandırılmaya çalışılmıştır (Şekil 1 ve Şekil 2).

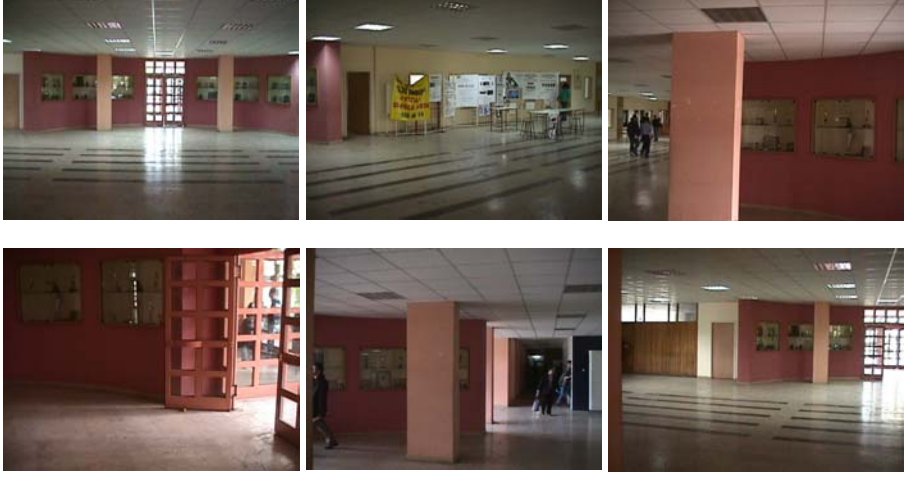
Şekil 1 Zemin Kat Planı, mevcut durum

Şekil 2. Çalışma alanı

Gerçekleştirilen tasarımda güney doğu yönünde yer alan Atatürk panosu ve güney batı yönünde yer alan bahçe çıkışı aynen korunmuştur. Atatürk panosu, bu sonlanmayı sağlayacak bir unsur olarak görülmüştür. Seçilen yay formu kolonların arkasından devam ederek aksın tekrarlayan bütünlüğünü bozmamış, bunun yanı sıra belirli zamanlarda pano önünde yapılan tören eylemlerinde mekansal toplayıcılık etkisi kurgulanmıştır. Bu etkiyi tamamlayacağı düşünülen pano önü asma tavanda yapılması düşünülen elips havuz, ya da ters havuz düşüncesine tavan yüksekliği olarak tanımamıştır. Taçlanmayı sağlayan eğrisel yüzeyli duvarlardaki vitrinlerde fakültenin elde ettiği sportif kupalar, şiltler ve resimler sergilenerek girişe prestij kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu etki vitrin içindeki spot aydınlatmalarla güçlendirilmiştir. Giriş noktasını taçlandıran karşılıklı iki yarım daire formu oluşturan duvarlar pastel pembe tonunda, holün diğer duvarları pastel sarı ile renklendirilmiştir (Şekil 3). Tavandaki sık aralıklarda, koyu gri renkte yer alan kirişler beyaz asma tavan ile gizlenmiştir. Böylece tavan yüksekliği yaklaşık 0.70m kadar alçaltılmıştır.

Bu mekanla ilk kez olarak, revizyondan hemen sonra, 2001-2002 yılının I. yarıyılında karşılaşılan altmış altı kişilik (45 bayan, 21 erkek) Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü birinci sınıf öğrencileri ankette denek olarak kullanılmış, mekansal uyarım elemanlarının birlikteliğinde, giriş ve çıkış fonksiyonu gören mekanın davranışsal performansı araştırılmıştır. Çalışmanın başındaki varsayım, kullanıcıların ilk kez algıladıkları (ilk imaj) mekana ilişkin kaygılarının daha çok mekanın “biçimsel” nitelikleri yönünde ağırlık kazanacağı, zaman içerisinde bu niteliklerin giderek önemini yitirerek yerini mekanda gerçekleşen deneyimlerle edinilen gerçek imajlara terk edeceği yönündedir. Yapılan ankette denek grubundan

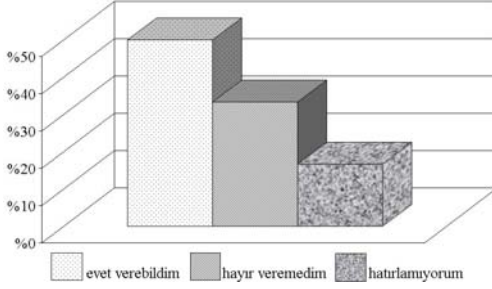

Şekil 3 Ana Giriş Holü, mevcut durum

söz konusu giriş holü mekanına yönelik ilk imajı, önerilen iç bükey formla ilişkili olarak, giriş noktası – yönlenme, giriş noktası-bahçe çıkışı ilişkisi, renk ve ışık kalitesi başlıklarında değerlendirmeleri, daha sonra altı ay boyunca kısa süreli olarak kullandıkları mekanı yorumlamaları istenmiştir.

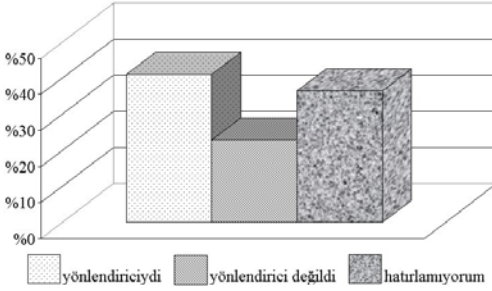
2.1. İlk İmaj

Yapılanmış çevre psikologu Gerald Weisman biliş sürecini ve dolayısıyla bir yapı içerisinde yön bulmayı etkileyecek faktörlere bakmış ve plan geometrisinin, yani formun en etkili unsur olduğunu belirtmiştir [11]. Form sahip olduğu üçüncü boyut özelliğinden dolayı sınırlayıcı, birleştirici, yönlendirici, roller üstlenir. Aynı şekilde farklı düzenlenmiş formların, farklı psikolojik etkilere neden olacağı da bir gerçektir. Bu çalışmada ele alınan giriş holünü taçlandıran çeyrek noktalarından koparılmış dairesel biçimlenmenin, mekana girişte ve çıkışta görülmesi gereken farklı perspektifleri kapatarak yanılısamalara yol açtığı gözlenmiştir. Fakat tüm bu yanılısamalara rağmen mekanın güney doğu yönünde yer alan Atatürk panosunun sonu ifade eder şekilde konumlanması ve bu elemanın her iki yanında yer alan dar, karanlık koridorların etkisi ve bütün bunların yanısıra tavanda yer alan aydınlatma öğelerinin yardımıyla gidilmesi istenen yön (ki bu yönde her bir kolu 3.00m genişliğinde ana merdiven yer almaktadır) belirgin bir şekilde vurgulanmıştır.

Şekil 4

Buna göre giriş noktasından mekana ilk kez girildiğinde kullanıcılara ne tarafa yöleneceklerine kolay karar verip veremedikleri sorulduğunda “evet verebildim” yanıtı verenler %50dir. Çalışmaya katılan 66 kişilik denek grubundan alınan %33,3lük bir oranın karar verememiş olması önemlidir (Şekil 4).

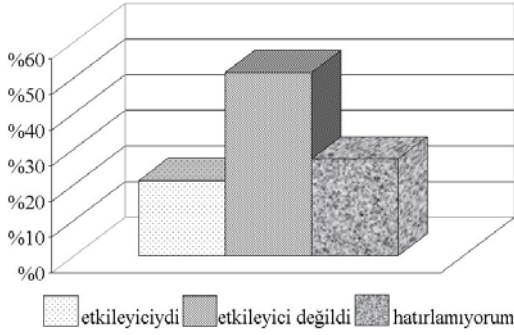

Şekil 5

Bu noktada, kullanıcıların mekana ilk girişte bahçe çıkışını vurgulu bulup bulmadıklarını anlamak amacıyla sorulan “Bahçe çıkışını yönlendirici olarak nasıl değerlendirirdiniz?” sorusuna “bahçe çıkışı yönlendiriciydi” yanıtı vererek karmaşa yaşayan kişi sayısı oldukça fazladır (%40,9). İlk girdiği günde/günlerde ne tarafa yönlendiğini tam olarak hatırlamıyarak yorum yapmaktan çekinen kullanıcı sayısının çokluğu dikkat çekicidir (% 36,4) (Şekil 5).

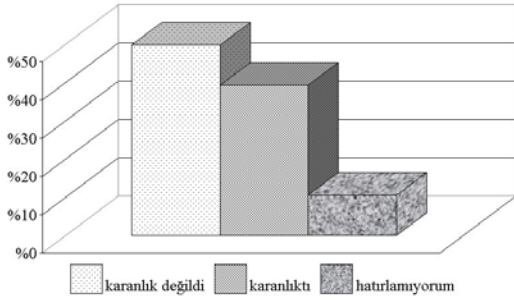
2000 yılında gerçekleştirilen revizyonda konumu değiştirilmemekle birlikte, getirilen öneriyle tasarımın bir parçası gibi ele alınarak daha belirgin kılınan bahçe çıkışının, anket sonuçlarına dayanarak, mekana ilk girişte tanımsızlığa neden olduğu görülmüştür. Yapılan çalışma sonucunda, mekan organizasyonunun, Holü ilk kez ziyaret eden kullanıcıya, gideceği yönü (bahçe çıkışı gibi bir takım çelişiklere rağmen) bir şekilde tarif edebildiği görülmüştür.

Herhangi bir aydınlık ölçümü yapılmamakla birlikte, gerek ana giriş ve bahçe girişi yönünde yer alan geniş açıklıklardan içeri giren gün ışığı ve gerekse de tavanda yer alan floresan aydınlatma elemanlarından (günün her saatinde açık bırakılmakta) gelen yapay ışığın katkısıyla mekan aydınlıktır. Beyaz asma tavan, mekanı basık kılmasına rağmen, beyazın yansıtıcı özelliğinden dolayı, aydınlatma elemanlarının kullanılmadığı durumda dahi mekanın aydınlanmasına katkıda bulunduğu söylenebilir.

Şekil 6

Gerek dairesel formda gerekse de holün geri kalan kısmında kullanılan pastel pembe (ağırlıklı olarak) ve pastel sarı tonlarının kullanıcıyı pek fazla etkilemediği görülmüştür. Giriş holünde kullanılan renklerin etkileyici olup olmadıklarını araştırmak amacıyla sorulan “Kullanılan renkler nasıl bir etki yaptı” sorusuna, “etkileyiciydi” olarak yanıtlayan kişi %21,2 dir. Fakat “etkileyici değil” (%51,5) ve “hatırlamıyorum” (%27,3) diyenler oldukça fazladır (Şekil 6).

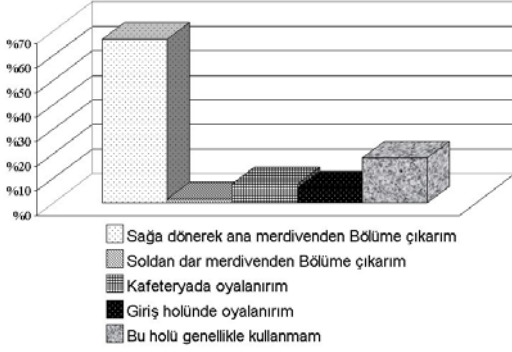
Şekil 7

Yapay ve doğal aydınlatma elemanlarının genel olarak birlikte kullanıldığı çalışma alanında gerçekleştirilen anketle mekanın aydınlık düzeyi sorulduğunda, “karanlık değildi” diyenlerin sayısı oldukça fazladır (%50); “karanlıktı” diyen %39,4 lük kullanıcının formun kapalılık etkisi uyandırmasından dolayı bu yanıt vermiş olabilecekleri düşünülmektedir (Şekil 7).

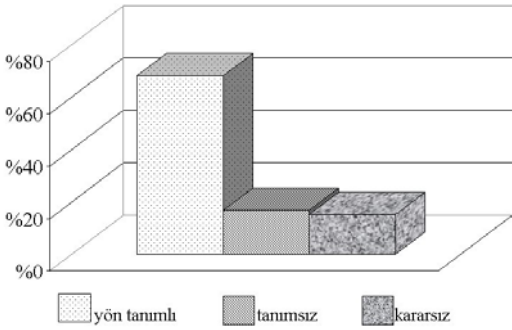
Gerek yönlenme ve gerekse de renk ve aydınlık düzeyini ilk imaj seviyesinde görmeye çalıştığımız örnekte, “hatırlamıyorum” yanıtını veren kullanıcı sayısının çokluğu dikkat çekicidir. Bunda zaman içerisinde ilk imajla edinilen mekanın somut, fiziksel boyutunun öneminin kalmadığı, unutulduğu, yerine deneyimle kazanılan soyut, bilişsel boyutun önem kazandığı görüşü savunulabilir.

2.2. Gerçek İmaj

Giriş holü mekanını ilk deneyimi ile değerlendiren denek grubunun, altı ay gibi bir deneyim sürecinden sonra mekan hakkındaki gerçek imaja yönelik yorumları öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu ikinci kısımda alınan cevaplardan beklenen, mekanın fiziksel, somut bileşenleri ile değil, soyut yaşamsal deneyimleri ile var olmasıdır.

Şekil 8

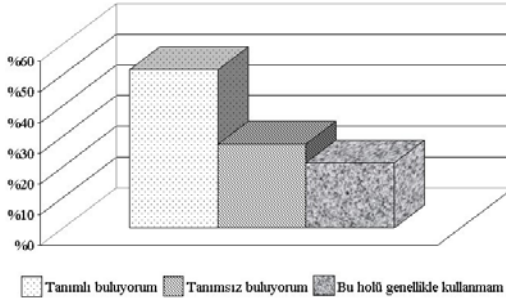
Şekil 9

Gözlemler ve yapılan anket sonucu elde edilen bulgular göstermektedir ki öğrenciler genel olarak, giriş noktasından geçtikten sonra, ana merdiven yönünde bölüme çıkmaktadır (%66,7). Güneydoğu yönünde Atatürk panosunun her iki yanında yer alan dar koridorlardan ilerleyerek ulaşılan, 1.00m ebatlarındaki dar merdiveni (Şekil 1 ve Şekil 2) kullanarak bölüme çıkan öğrenci sayısı yok denecek kadar azdır (%1,5) (Şekil 8). Yapılan araştırmada öğrencilerin Giriş Holü'nde kantin önünü genelde buluşma amaçlı kullandıkları, öğlen yemek saatinde ise yoğunluğun arttığı gözlenmiştir.

Mekani uzun süreli olmamakla birlikte, kısa süreli fakat tekrarlarla bir altı ay boyunca kullanan denek grubuna mekânın kullanımına yönelik olarak, giriş noktasından gidilecek yönü tariflemekte sıkıntı çekip çekmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların %68,1'i girdikten sonra gidilecek yönü kolayca tanımlayabildiklerini söylemişlerdir (Şekil 9).

Alınan sonuçlar göstermektedir ki, mekânın kullanımına yönelik olarak sorulan sorularda, giriş mekânını ilk kullanımda tanımsız bulup ne tarafa yönleneceğine karar veremeyenlerin oranı % 33,3 iken (bkz. Şekil 4), bu oran mekânın deneyimlenilmesi ve öğrenilmesiyle % 16,7'lere (bkz. Şekil 9) düşmüştür.

Lineer koridordan çıkışa doğru ilerlerken kuzey doğu yönündeki ana kapının (aynı şekilde güney batı yönündeki bahçe çıkışının) ilk kullanımda okunamadığı bir gerçektir. Atatürk panosu aksın sonunu belirleyerek çıkışı vurgulama fonksiyonunu başarıyla yerine getirmektedir. Fakat mevcut kolon sistemi korunarak var olan öneri geliştirilmek durumunda kalındığından, taşıyıcı sistemin belli noktalardan bakış açısının önünü kesmekte olduğu, bunun da çıkışta sıkıntı yarattığı gözlemlenmiştir.

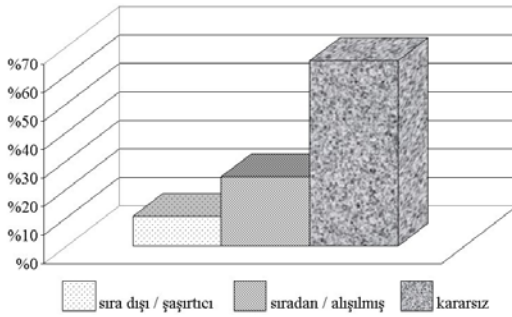

Şekil 10

Giriş holünden çıkışa doğru ilerlerken çıkışı tanımlı bulup bulmadıkları konusunda anlamak üzere “Çıkışı tanımlı buluyormusunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Kullanıcıların büyük bir çoğunluğu çıkışı tanımlayabilmektedir (%51,5). Bunda zamanın, dolayısıyla deneyimin öğrenmeye katkısı unutulmamalıdır (Şekil 10 ve Şekil 11).

Şekil 11 Çıkışta yönlendirme, mevcut durum

Şekil 12

Gerek mekansal biçimlenmesi, gerekse de renk, malzeme ve ışık kullanımı açısından kullanıcılardan mekanı genel olarak değerlendirmeleri istendiğinde çoğu kullanıcının kararsız olması (%65,1) veya mekanı genel olarak “sıradan/alışılmış” olarak değerlendirilmesi (%24,5) (Şekil 12) belkide zaman içerisinde mekanın fiziksel niteliklerinin alışıldık olagelmesi ile ilişkilendirilebilir.

3. SANAL ALTERNATİFLER

Mekanın performans analizinde bilgisayar, alternatif çözümler üretebilmesi açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Makalede, mevcut mekanın ilk imaj ve gerçek imaj başlıklarında değerlendirilmesinin yanısıra, bilgisayar model alternatifleri yardımı ile elde edilen görüntülerin aynı denek grubu tarafından nasıl

ele alındığı araştırılmıştır. Bu amaçla söz konusu mekana ilişkin iki farklı öneri geliştirilmiş ve bu öneriler “sıfat skala çizelgesi” ile değerlendirilmiştir. Amaç, farklı tasarım prensipleriyle, iki farklı şekilde düzenlenmiş mekana ilişkin ilk imajı test etmektir.

3.1. Alternatif 1

Birinci öneri Y. Lisans öğrencisi Mimar Uğurtan Aybar tarafından hazırlanmıştır. Kendisi öğrencilik yıllarından mekanın revizyondan önceki haline aşinadır ve önerisine önceki durumdan alıntılar katmıştır. Bu çalışmada tasarımın bir parçası olan tuğlanın tekrar ederek kullanımı sonucu oluşan doku ile mekan içinde ikinci bir mekanın vurgulanması sağlanmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13 Y. Mimar Uğurtan Aybar tarafından geliştirilen 1. Öneri

Bu düzenlemede tasarımcının değişiyle;

“Malzemenin toprakla ilişkısından dolayı sıcak bir atmosfer elde edilmeye çalışılmış, kurumun yapısına farklı bir psikolojik boyut kazandırılmıştır”.

Giriş noktasında önerilen bu çözüm kişiye şaşırtmadan gideceği güzer-gahı okutmayı amaçlamaktadır. Bunun için kullanıcının bakış açısı, alçaltılmış duvar çözümü ile kasıtlı olarak ana merdiven yönüne çevrilmiştir. Bütün bu çözümlere ek olarak revizyondan önceki kullanımda olduğu gibi tavan kirişleri ortaya çıkartılarak, koyu gri beton rengi hafifletilmiş, mekanın basıklığı engellenmiştir. Bahçe çıkışındaki halihazır iç bükey form dış bükey haline getirilerek merkezi kapalılık yok edilmeye çalışılmıştır (Şekil 13).

Genel olarak tasarımcının önerdiği gerek duvar çeperlerindeki ahşap bantlar ve gerekse de tuğla doku, üniversite ortamının, kamu yapısı ciddiyetine ve prestijine barınak imajı yüklemektedir.

Bilgisayar çıktıları öğrencilere gösterilerek, öneri tasarımı, sıfat skalası ile değerlendirmeleri istenmiştir. Anket sonuçlarına göre, mekan "çok" tanımlayıcı / kolay algılanır (%75,8), aydınlık (%81,8), samimi / sıcak (%53), insancıl (%59,1) olarak, "orta" derecede hatırda kalıcı / etkileyici (%66,7), ilgi çekici (%57,6), modern / nitelikli (%63,6), renkli / canlı (%51,5), güzel / tercih edilir (%60,6) olarak değerlendirilmiştir. Mekan hakkında çok fazla kararsız ve negatif değerlendirmeler olmamıştır (Şekil 14).

	%71-81	%61-70	%51-60	%41-50	%31-40	%21-30	%11-20	%0-10
			çok	orta	az	orta	çok	
tanımlayıcı / kolay								tarifsiz / karmaşık
ilgi çekici								sıkıcı
canlandırıcı / uyarıcı								rehavet verici
huzur verici / ferah								huzursuz edici /
aydınlık								karanlık
sıra dışı / şaşırtıcı								sıradan / alışılmış
modern / nitelikli								modası geçmiş/niteliksiz
samimi / sıcak								resmi / soğuk
insancıl								mekanik
renkli / canlı								renksiz / soluk
güzel / tercih ederim								çirkin / tercih etmem

Şekil 14 Sıfat skalası, Mimar Uğurtan Aybar tarafından geliştirilen 1. Öneri

3.2. Alternatif 2

İkinci öneri Y. Lisans öğrencisi Mimar Murat Karakaşlı tarafından geliştirilmiştir. Kendisinin ifadesiyle

“Ana giriş kapısından girdikten sonra, adeta bahçe kapısından dışarı çıkacakmış”

gibi hissettiği mekanın orjinal durumuna tamamen aykırı bir tavır ele alarak, metalin soğuk fakat etkileyici görünümünden yararlanmış. Malzemeyi iç ve dış bükey eğriler birlikteliğinde kullanarak hareketli ve akıcı bir mekan organizasyonuna gitmiştir. Giriş holü mevcut kullanımda zaman zaman öğrencilerin veya bazı firmaların satış ve tanıtım amacıyla yer aldıkları bir mekandır. Bu amaçla hareketli masalar mekanın sirkülasyon akışını bölerek, gelişigüzel konumlandırılmaktadır. Geliştirilen bu ikinci tasarım, kullanıcıları giriş - giriş holü - kafeterya - kat merdiveni boyunca alıp götüren bir akıcılığı önermekte ve bunu yaparken de gelişigüzel satış ve sunumun önüne geçip, özel tasarlanmış mekanlar önermeyi

amaçlamaktadır. İçbükey ve dışbükey yüzeyler ve bu yüzeylerden uzayan tezgahlar, satış ve sunum amaçlı kullanılmalarının ötesinde, ayak üstü sohbet gibi farklı arkadaşlık ilişkilerini, ders notu inceleme gibi farklı mekan kullanımlarını teşvik etmeye yönelik olarak önerilmiştir (Şekil 15). Buna göre mekan "çok" hatırd kalıcı / etkileyici (%50), ilgi çekici (%62,1), sıra dışı / şaşırtıcı (%53) bulunmuştur (Şekil 16).

Şekil 15 Mimar Murat Karakaşlı tarafından geliştirilen 2. Öneri

4. DEĞERLENDİRME

Mekanın fonksiyonuna cevap verebilme performansı, o mekan hakkındaki görüşleri etkiler. Böylece kentsel çevrenin başarılı bir elemanı olarak dıştan algılanan bir yapının oluşturacağı imaj, aynı yapının kullanıcılarının üzerinde oluşturduğu imajdan farklı olabilir. Bugün pek çok ziyaretçisi olan popüler yapılar, o yapının kullanıcıları tarafından öyle algılanmayabilir. Biz burada binanın davranışsal performansına, kullanıcıların mekana olan tepkilerine bakmalıyız. Gerçek olan şudur ki bir yapı iletişim ve hareket için bir sahne, beden dinamik diyalogda olduğu bir rol arkadaşlarıdır. Mekanlar hareket halinde olan kişilerin dinamik ilişkileri için adeta bir koreografik görevini yüklenirler. Mimarlar tasarımlarıyla içinde hareket ettiğimiz ve kullandığımız mekanları kontrol ederek, kullanıcının hareketini, davranışını

	%71-81	%61-70	%51-60	%41-50	%31-40	%21-30	%11-20	%0-10
		çok	orta	az	orta	çok		
tanımlayıcı / kolay								tarifsiz / karmaşık
ilgi çekici								sıkıcı
canlandırıcı / uyarıcı								rehavet verici
huzur verici / ferah								huzursuz edici / kasvetli
aydınlık								karanlık
sıra dışı / şaşırtıcı								sıradan / alışılmış
modern / nitelikli								modası geçmiş/niteliksiz
samimi / sıcak								resmi / soğuk
insancıl								mekanik
renkli / canlı								renksiz / soluk
güzel / tercih ederim								çirkin / tercih etmem

Şekil 16 Sıfat skalası, Mimar Murat Karakaşlı tarafından geliştirilen 2. Öneri

yönlendirip, şekillendirebilir, sosyo-psikolojik açıdan mutluluk veya mutsuzluklara neden olabilirler. Bir tasarımcının elinden çıkmış mekanlar genelde bize nasıl kullanılmaları gerektiği konusunda ipuçları verirler. Onların mekan organizasyonları bazı kullanımları teşvik ederken, bazılarını engeller. Örneğin bir tiyatrodaki sahne arkasına eğer davetkar değilse gitmeyiz veya bir mahkeme salonunda yargılayanlar tasarımın tanımlanmış bir bölgesinde yer alırlar ve kanunun varlığını garanti ederler. Şayet içine girdiğimiz bir mekan bize gidilecek yön hakkında doğru bir mesaj vermezse, bizim tedirgin ve karışık duygulara sahip olmamız kaçınılmazdır.

Mekana yönelik görüşler kullanım süresi ile ilişkili bir şekilde değişiklik gösterir ve bir mekan ilk kez algılandığında etkili olan somut bileşenler, zaman içinde aşına hale geldiklerinden etkilerini yitirirler. Buna göre mimarinin algılanmasında ya da mimari karşısında insanın tepkilerinde, ‘alışkanlığın’, daha önce yaşanan deneyimin rolü büyüktür. Algının süresine ve tekrarına bağlı olarak o mekan ‘tanınan’ ve ‘bilinen’ bir mekan özelliği kazanacaktır. İlk karşılaşılan bir mekan anlık sunumları ile algılanırken, tanınan ve bilinen mekan, geçmiş algısal deneyimlerin birikimi ile birlikte algılanacak ve farklı yorumlanacak, değerlendirilecektir. Yaşadığımız çevre içindeki davranışlarımızda alışkanlığın bu rolünün önemi belli olur. Evine giden bir insanın özel bir dikkat sarfetmeden sokaklara sapması, belli geçitlerden geçmesi buna örnek gösterilebilir. Bu insanlara hergün ilerledikleri sokak, geçtikleri geçit, belki yaşadıkları mekan hakkında detay sorduğunuzda belki hatırlamayacaklardır. Tekrarlar ve bu tekrarlar sonucu kazanılan alışkanlıklar insanı adeta “kör” olmaya, bakıp görmeyerek geçip gitmeye yöneltmektedir. Tıpkı hareket eden fakat asla gerçek anlamda göremeyen robotlar gibi. Özenle tefriş edilmiş bir banka şubesi, bir poliklinik bekleme holü, bir kafe salonu zamanla orayı kısa süreli de olsa sık kullanan bir kişi için alışıldık bir yer haline gelecek ve yaşanan deneyimler, karşılaşılan kişiler, edinilen dostluklar, yapılan tartışmalar ön plana çıkacaktır. Bunun gibi misafir olarak gidilen bir

konutun algılanması ile, o konutun içerisinde yaşayan insanın o evi algılaması arasında da farklılıklar görülecektir.

Mekanın fiziksel niteliğinin kullanıcı gözünde zamanla “silikleşmesi” olarak tarif edebileceğimiz bu durum bizim “mekanın fiziksel kalitesinin önemsiz olduğu” gibi bir sonuç çıkarmamıza sebep olabilir. Fakat unutulmamalıdır ki bir mekansal çevre alışıldık dahi olsa, duygularımızı, hislerimizi, reaksiyonlarımızı ve genel olarak davranışlarımızı kontrol edebilir. Bir öğrenci yurdundaki odaların, koridorların, kapı ve pencere yerlerinin düzeni, burada yaşayan öğrencilerin arkadaşlık kurmalarına destek olabilir. Dersliklerdeki ve kütüphanelerdeki masa ve sandalye düzenleri, kullanıcılar arası iletişimi etkileyebilir. Scuri'nin de belirttiği üzere [12] mekânın davranışı ve kişiliği değiştirebilme potansiyeli vardır. Bu çalışmada ele alınan Giriş Holü mekânı onu kullanan öğrenciler tarafından kısa bir süre sonra, fiziksel niteliklerinin ötesinde, bilinen, öğrenilen bir mekân olmakla beraber, mekansal kalitenin kullanıcısının davranışını, reaksiyonlarını etkileyebilme performansına sahip olabileceği unutulmamalıdır. Her ne kadar bilişsel süreçle mekânı giriş ve çıkıştaki yönlenebilirliğe ilişkin belirsizlikler ve çelişkiler öğrenilerek kullanıcı tarafından ikinci plana atılsa da, her yıl Fakülteye gelen yeni katılımların ilk karşılaştığı mekânın davranışsal performans kriterlerinin önemi unutulmamalı, bilişsel boyuta ulaşana dek geçen öğrenme sürecinde karşılaşılabilecek güçlükler en aza indirilmelidir diye düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu makaleye konu edilen deneysel çalışma, Yrd. Doç Dr. Aysu Başkaya tarafından verilmekte olan “M629 Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Bağlamında Algısal Süreç” adlı yüksek lisans dersinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın anket kısmına katkıda bulunan yüksek lisans ve doktora öğrencileri mimar Çiğdem Belgin Tipi, mimar Metin Felekoğlu, mimar Elvan Elif Özdemir'e, anket sorularını yanıtlarak çalışmamıza katılan Mimarlık Bölümü birinci sınıf öğrencilerine ve son olarak bu makalenin yazımı esnasında değerli düşüncelerini bize aktaran Doç. Dr. Tanju Gültekin'e sonsuz teşekkürler.

KAYNAKLAR

1. Arnheim, R. Gestalt Psychology and Artistic Form, Whyte, L. L. (ed.), **Aspects of Form**, India University Press, Bloomington, 1966: 196-208.
2. Bonta, J. P. **Architecture and its Interpretation: a study of expressive systems in architecture**, Lund Humphries, London, 1979: 30, 31.
3. Norberg-Schulz, C. **Existence, Space & Architecture**, Studio Vista, London, 1971.
4. Preiser, W. F. E.-Rabinowitz, H.Z.-White, E.T. **Post Occupancy Evaluation** New York: Van Nostrand Reinhold, 1988: 39-46.

5. Arneill, A.B.-Devlin, A.S. Perceived Quality of Care: The Influence of the Waiting Room Environment, **Journal of Environmental Psychology**, Cilt. 22, 2002, 345-360.
6. Wheeler, L. Behavior and Design: A Memoir, **Environment and Behavior**, Cilt. 17, No.1, January 1985, 133-144.
7. Marans, W.R-Spreckelmeyer, K.F. Measuring Overall Architectural Quality, **Environment and Behavior**, Cilt. 14, No. 6, 1982, 652-670.
8. Knez, I. Effects of Indoor Lighting on Mood and Cognition, **Journal of Environmental Psychology**, Cilt. 15, 1995, 39-51; Knez, I.-Enmarker, I. Effects of Office Lighting on Mood and Cognitive Performance and a Gender Effect in Work-Related Judgment, **Environment and Behavior**, Cilt. 30, No. 4, 1998, 553-567; Knez, I.-Kers, C. Effects of Indoor Lighting, Gender, and Age on Mood and Cognitive Performance, **Environment and Behavior**, Cilt. 32, No. 6, 2000, 817-831; Knez, I. Effects of Colour of Light on Nonvisual Psychological Processes, **Journal of Environmental Psychology**, Cilt. 21, 2001, 201-208.
9. Buttler, D.L. -Steuerwald, B.L. Effects of View and Room Size on Window Size Preferences Made in Models, **Environment and Behavior**, Cilt. 23, No.3, 1991, 334-358; Boubekri, M.-Hulliv, R. B.-Boyer, L.L. Impact of Window Size and Sunlight Penetration on Office Workers' Mood and Satisfaction: A Novel Way of Assessing Sunlight, **Environment and Behavior**, Cilt. 23, No.4, 1991, 474-493; Veitch, J.A.-Gifford, R. Assessing Beliefs About Lighting Effects on Health, Performance, Mood and Social Behavior, **Environment and Behavior**, Cilt. 28, No. 4, 1996, 446-470; Stone, N.J. Windows and Environmental Cues on Performance and Mood, **Environment and Behavior**, Cilt. 30, No. 3, 1998, 306-321; Kaya, N.- Erkip, F. Satisfaction in a Dormitory Building: The Effects of Floor Height on the Perception of Room Size and Crowding, **Environment and Behavior**, Cilt. 33, No.1, 2001, 35-53.
10. Raubal, M.-Egenhofer, M.J. Comparing the complexity of wayfinding tasks in built environments, **Environment and Planning B: Planning and Design**, 1998, Cilt. 25, 895-913; Weisman, G. Evaluating Architectural Legibility: Way-Finding in the Built Environment, **Environment and Behavior**, Cilt.13, No. 2, 1981, 189-204; Anooshian, L.J. Diversity within spatial cognition: strategies underlying spatial knowledge, **Environment and Behavior**, Cilt. 28, No. 4, 1996, 471-493.
11. Weisman, G. Evaluating Architectural Legibility: Way-Finding in the Built Environment, **Environment and Behavior**, Cilt.13, No. 2, 1981.
12. Scuri, P. **Design of Enclosed Spaces**, Chapman & Hall, New York, 1995: 80-81.